

หลักธรรมที่ปรากฏในตำนานประเพณีมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช*

THE DHAMMA PRINCIPLE APPEARING IN LEGEND OF MAGHA PUJA

HARPHAKHUNTHATU TRADITION IN NAKHON SI THAMMARAT

พระราชวิสุทธิกวี (ไมตรี ไกรแก้ว), พระเมธีวชิราภรณ์, กันตภณ นูทองแก้ว*

Phrarachavisuthikawee (Maitree Kraikaw), Phrametheevachirapirat, Kantaphon Nuthongkaew*

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช

Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand

*Corresponding author E-mail: Kantaphon_27@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาตำนานประเพณีมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช 2) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในตำนานประเพณีมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุนครศรีธรรมราช โดยวิธีการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎก คัมภีร์ทางศาสนา ตำรา งานวิจัย วารสาร เว็บไซต์ และบทความวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ ผลการศึกษา พบว่า 1) ตามตำนานกล่าวไว้ว่า ในสมัยของพระเจ้าสามพี่น้อง คือ พระเจ้าจันทรภาณุ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช และพระเจ้าพงษาสุระ ได้มีชาวพุทธกลุ่มหนึ่งเดินทางไปลังกา เพื่อจะนำผ้าพระบฏไปถวายเป็นพุทธบูชาพระทันตธาตุหรือพระเขี้ยวแก้วที่ลังกา และเข้ามาเมืองนครศรีธรรมราช เกิดเหตุเรือแตกกลางทะเล แล้วคลื่นได้พัดผ้าพระบฏมาขึ้นที่ชายหาด ซึ่งขณะนั้นได้มีการเตรียมประกอบพิธีวิสาขสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์หลังจากที่พระองค์ได้บูรณะแล้วเสร็จ ซึ่งไม่กี่วันก่อนจะเริ่มพิธีชาวปากพนังได้เก็บผ้า “พระบฏ” ที่มีคลื่นพัดมาเกยชายหาด และประกาศหาเจ้าของจนได้ความว่า เป็นของชาวพุทธคณะหนึ่งที่เรือแตกกลางทะเล และยินดีถวายผ้าพระบฏให้ พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจึงโปรดให้ชาวเมืองจัดเครื่องประโคมแห่แหนและนำขึ้นห่มโอบฐานพระบรมธาตุเจดีย์ พร้อมกับการสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ 2) จากการศึกษาหลักธรรม พบว่ามีหัวใจพระพุทธศาสนา คือ ไม่กล่าวร้ายผู้อื่น (อนุปวาโท) ไม่ทำร้ายผู้อื่น (อนุปฆาโต) และการสำรวมระวังในข้อปฏิบัติสำหรับตนเอง (ปาติโมกข์ จ สังวร) และความไม่ประมาทในการประกอบคุณงามความดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

คำสำคัญ: หลักธรรม, ตำนาน, ประเพณีมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุ

Abstract

The objectives of this academic paper are 1) to study the legend of the Makha Puja Harphakhunthatu tradition in Nakhon Si Thammarat 2) to analyze the Dhamma principles that appear in the legend of the Makha Puja Harphakhunthatu tradition in Nakhon Si Thammarat. By studying and researching from the Tripitaka, religious scriptures, texts, researches, journals, websites, and academic articles in various forms and then analyzed. The results of the study found that 1) According to legend, it was said that in the time of the three brothers Lord namely Lord Chandrabhanu. A group of Buddhists traveled to Lanka to bring the rebel cloth to the Buddhist Tooth Relic or Glass Tooth at Lanka and came to Nakhon Si Thammarat. A boat broke up in the middle of the sea and the waves washed the rebel cloth on the beach. At that time,

preparations were made for the ceremony of the Vesakha celebration Pagoda, after the restoration was completed. A few days before the ceremony began, Pak Phanang people collected the "Rebel Cloth" with the waves washed up on the beach and announced to the owner that it belonged to a group of Buddhists whose boat broke in the middle of the sea and was willing to offer the Rebel Cloth. Lord Sri Dhammasokraj asked the townspeople to arrange a fanfare parade and bring it up to embrace the base of the pagoda along with the pagoda relics. 2) From the study of the principle of Dhamma, it was found that the heart of Buddhism is not to slander others (Anupavatho). Not hurting others (Anupakhato) and being careful in one's own practices (Patimokhe Ja Sangvaro) and carelessness in performing good deeds to improve the quality of life.

Keywords: Dhamma Principle, Legend, Magha Puja Harphakhunthatu Tradition

บทนำ

ในสมัยของพระเจ้าสามพี่น้อง คือ พระเจ้าจันทรมาน พระเจ้าศรีธรรมโศกราช และพระเจ้าฟ้างสาละ ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์ครั้งใหญ่และแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 1773 ขณะที่เตรียมสมโภชพระบรมธาตุอยู่นั้น ชาวปากพนังมาราบทุลว่า คลื่นได้ซัดเอาผ้าแถบยาวผืนหนึ่งซึ่งมีภาพเขียนเรื่องพุทธประวัติมาขึ้นที่ชายหาดปากพนัง ชาวปากพนังเก็บผ้านั้นถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระองค์รับสั่งให้ซักผ้านั้นจนสะอาดเห็นภาพวาดพุทธประวัติ เรียกว่า “ผ้าพระบฏ” จึงรับสั่งให้ประกาศหาเจ้าของได้ความว่าชาวพุทธคนหนึ่ง จะนำผ้าพระบฏไปบูชาพระพุทธรูปที่ลังกา แต่ถูกพายุพัดพามาขึ้นชายฝั่งปากพนัง เหลือผู้รอดชีวิตสิบคน พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงมีความเห็นว่าควรนำผ้าพระบฏไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์ เนื่องในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุ แม้จะไม่ใช่พระพุทธรูปตามที่ตั้งใจ แต่ก็ยังเป็นพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเจ้าของผ้าพระบฏก็ยินดี การแห่ผ้าขึ้นธาตุจึงมีขึ้นตั้งแต่นั้นและดำเนินการสืบต่อมา จนกลายเป็นประเพณีสำคัญของชาวนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน (น้ำขุบ เว็บไซต์องค์ความรู้ศิลปะและวัฒนธรรมภาคใต้และคาบสมุทรมลายู-มลายู, 2566)

ระยะเวลาดำเนินการ แต่เดิมการแห่ผ้าขึ้นธาตุนิยมจัดปีละสองครั้ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 (วันมาฆบูชา) และวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (วันวิสาขบูชา) โดยนำผ้าไปห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ปัจจุบันนิยมทำกันในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสาม (วันมาฆบูชา) มากกว่า

สาระสำคัญ

1. แสดงให้เห็นลักษณะสังคมของนครศรีธรรมราช ที่ยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนาการทำบุญเพื่ออุทิศเป็นพุทธบูชาเพื่อประสงค์ให้ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา
2. แสดงให้เห็นว่าองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจ ศูนย์รวมความศรัทธา พุทธศาสนิกชนทั่วไปทุกทิศจึงประสงค์มาห่มผ้าพระธาตุอย่างพร้อมเพรียงกัน

ตำนานพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชกับการแห่ผ้าขึ้นธาตุ

การเรียกชื่อเจดีย์ของวัดมหาธาตุนั้นมีหลายชื่อ ในบทความนี้จะขอใช้คำว่า “พระมหาธาตุ” โดยพระมหาธาตุเป็นพุทธศาสนโบราณสถานสำคัญของไทย เป็นที่เคารพสักการะอย่างสูงสุดของชาวนครศรีธรรมราช ไม่ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างที่แน่ชัด แต่มีตำนานกล่าวว่าพระบรมสารีริกธาตุเสด็จมาสู่หาดทรายแก้ว เมื่อประมาณ พ.ศ. 834 นางเหมชาลาและพระธณูมารจึงได้สร้างพระมหาธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระมหาธาตุ มีสถาปัตยกรรมดั้งเดิมเป็นแบบใด แต่พระมหาธาตุได้รับการก่อสร้าง

ตกแต่งเพิ่มเติมอยู่เสมอ ในราวพุทธศตวรรษที่ 13 ตรงกับสมัยอาณาจักรตามพรลิงค์ เมืองนครศรีธรรมราช ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนานิกายมหายานจึงสันนิษฐานว่าพระมหาธาตุอาจมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอาณาจักรศรีวิชัย ต่อมา ราวพุทธศตวรรษที่ 17 ในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ปฐมวงศ์ศรีธรรมโศกราช ได้มีนิมนต์คณะสงฆ์จากลังกามาตั้งเมืองนครศรีธรรมราชและได้สถาปนาพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ขึ้น จากนั้นจึงได้ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรพระมหาธาตุ โดยสร้างสถาปัตยกรรมครอบพระมหาธาตุองค์เดิม เป็นสถาปัตยกรรมแบบลังกาทรงระฆังคว่ำ ปากของระฆังติดกับพื้นกำแพงแก้ว ที่มุมกำแพงแก้วมีพระมหาธาตุจำลองประดิษฐานทั้งสี่มุม (ไพฑูรย์ แก้วขุใส, 2555)

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานแห่ผ้าขึ้นธาตุของนครศรีธรรมราช ไว้ว่า ตามตำนานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมีว่า ในสมัยที่พระเจ้าสามพี่น้อง คือ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าจันทราภานุ และพระเจ้าพังชาสุระ กำลังดำเนินการสมโภชพระบรมธาตุอยู่นั้น คลื่นได้พัดผ้าแถบยาวขึ้นหนึ่ง ซึ่งมีลายเขียนเรื่องราวพุทธประวัติ (เรียกว่า พระบุญ หรือ พระบต) ขึ้นที่ชายหาดปากพนัง จึงนำผ้าผืนนั้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระองค์จึงรับสั่งให้ชักจนสะอาด แต่ลายเขียนพุทธประวัติก็ไม่ลบเลือนยังคงสมบูรณ์ดีทุกประการ จึงรับสั่งให้ประกาศหาเจ้าของ ได้ความว่าชาวพุทธกลุ่มหนึ่ง จะเดินทางไปลังกา เพื่อนำพระบุญไปถวายเป็นพุทธบูชาพระรัตนธาตุ คือ พระเขี้ยวแก้ว แต่เรือถูกมรสุมพัดแตกที่ชายฝั่งเมืองนครมีรอดชีวิต 10 คน ส่วนพระบุญถูกคลื่นพัดขึ้นฝั่งปากพนัง พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงพิจารณาเห็นว่าควรจะนำขึ้นไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์เนื่องในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุ เจ้าของพระบุญที่รอดชีวิตก็ยินดียิ่ง จึงโปรดให้ชาวเมืองจัดเครื่องประโคมแห่แห่นผ้าห่มโอฐฐานพระบรมธาตุเจดีย์ จึงเป็นประเพณีประจำเมืองนครสืบมาจนทุกวันนี้ (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2566)

ตำนานการแห่ผ้าพระบุญ

จากบทความ “แห่ผ้าขึ้นธาตุ มรดกจากราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช” อธิบายตำนานที่มาของการแห่ผ้าขึ้นธาตุว่า ไม่กี่วันก่อนจะเริ่มพิธีสมโภชพระมหาธาตุ ผ้าขาวผืนหนึ่งที่มีลายเขียนพุทธประวัติ เรียกกันว่า “พระบต” หรือ “พระบุญ” ถูกคลื่นพัดขึ้นที่หาดปากพนัง ชาวบ้านจึงนำผ้าผืนนั้นถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อเจ้าพนักงานทำความสะอาดแล้วเสร็จปรากฏว่าลายเขียนนั้นก็ไม่เลือนหายไปชักเสร็จจึงผืนไว้ในพระราชวัง และประกาศหาเจ้าของจนได้ความว่า พระบุญเป็นของพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง ที่เล่นเรือมาจากเมืองหงสาวดี มี “ผขาวอริพงษ์” เป็นหัวหน้าคณะจะนำพระบุญไปบูชาพระพุทธรูปที่ลังกา แต่ถูกมรสุมพัดจนเรือแตกเสียก่อน พุทธศาสนิกชนกลุ่มนั้นมีราว 100 คน รอดเพียง 10 คน ผขาวอริพงษ์ที่รอดชีวิตมาด้วยก็ยินดียิ่งถวายผ้าพระบุญให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจึงโปรดให้ชาวเมืองจัดเครื่องประโคมแห่แห่นขึ้นห่มพระมหาธาตุ ในคราวเดียวกับการสมโภชพระมหาธาตุนั้นเอง (พีพีทีวี, 2566)

อย่างไรก็ตาม ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีนี้ว่า ในสมัยโบราณประมาณปี พ.ศ. 1333 ขณะที่กษัตริย์สามพี่น้อง คือพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าจันทราภานุ และพระเจ้าพังชาสุระ กำลังเตรียมประกอบพิธีวิสาขะสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์หลังจากที่พระองค์ได้บูรณะแล้วเสร็จ เมื่อปีพุทธศักราช 1773 ซึ่งไม่กี่วันก่อนจะเริ่มพิธีสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ ชาวปากพนัง ได้เก็บ ผ้า “พระบุญ” ที่มีคลื่นพัดมาเกยชายหาด ซึ่งมีลักษณะเป็นผ้าแถบเขียนลวดลายเขียนพุทธประวัติ ผ้ายาวประมาณ 1,000 หลา นำมาทูลเกล้าถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อเจ้าพนักงานทำความสะอาดแล้วเสร็จปรากฏว่าลายเขียนนั้นก็ไม่เลือนหายไป ชักเสร็จจึงผืนไว้ในพระราชวัง และประกาศหาเจ้าของจนได้ความว่า พระบุญเป็นของพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง ที่เล่นเรือมาจาก เมืองหงสาวดี โดยมี “ผขาวอริพงษ์” เป็นหัวหน้าคณะนำพระบุญไปบูชาพระพุทธรูปที่ลังกา (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2566) แต่ถูกมรสุมพัดจนเรือแตกเสียก่อน พุทธศาสนิกชนกลุ่มนั้นมีราว 100 คน รอดเพียง 10 คน ยินดียิ่งถวายผ้าพระบุญให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจึงโปรดให้ชาวเมืองจัดเครื่องประโคมแห่แห่นขึ้นห่มโอฐฐานพระบรมธาตุเจดีย์ ในคราวเดียวกับการสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจวบจนปัจจุบัน (เทศบาลเมืองทุ่งสง, 2566)

การแห่ผ้าขึ้นธาตุในสมัยรัตนโกสินทร์

ในอดีตการแห่ผ้าขึ้นธาตุนั้นไม่ปรากฏว่ามีกำหนดวันตายตัวว่าแต่ละปีจะต้องทำวันใด อาจจะกำหนดตามฤกษ์สะดวก แต่การแห่ผ้าขึ้นธาตุก็จัดในงานสมโภชพระมหาธาตุ กำหนดการแห่ผ้าขึ้นธาตุจึงขึ้นอยู่กับงานสมโภชและจัดไม่แน่นอนในแต่ละปี กระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ปรากฏว่าได้ทำการแห่ผ้าขึ้นธาตุในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือวันวิสาขบูชา ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีพระราชประสงค์ให้พุทธศาสนิกชน จัดพิธีทางพุทธศาสนาเพิ่มอีกวันหนึ่ง ดังนั้น ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันมาฆบูชา จึงได้มีการแห่ผ้าขึ้นธาตุเพิ่มอีกวันหนึ่งด้วย การแห่ผ้าขึ้นธาตุจึงมักจัดขึ้นในงานสมโภชพระมหาธาตุหรืองานพิธีสำคัญทางพระพุทธศาสนา แต่ที่เคยมีการแห่ผ้าขึ้นธาตุในคราวพิเศษ คือในคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ประพาสแหลมมลายู พ.ศ. 2448 พระองค์ขึ้นไปห่มผ้าพระมหาธาตุ ดังพระราชหัตถเลขา ความว่า “วันที่ 5 ก.ค. เวลาเช้าไม่ได้ไปแห่งใด เพราะเหนื่อยและนอนน้อย เวลาบ่ายห่มพระบรมธาตุตามเคย แต่หาผ้าแดงไม่ได้ ชื้อทำธงรับเสด็จกันหมดเมือง จึงต้องใช้สีชมพู เข้าไปที่วิหารพระม้า ถ่ายรูปที่นั่นและทับเกษตร แล้วไปดูละครทรัพย์ ภรรยาพระศิริรักษ์ที่พลับพลา” ปัจจุบันผ้าพระบฏที่เขียนภาพพุทธประวัติ (อาจมีการประดับด้วยสิ่งของต่าง ๆ เช่น ลูกปัด แพรพรรณ และดอกไม้) เป็นสิ่งหายากมากขึ้น เพราะขาดช่างผู้ชำนาญ (กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, 2566) พุทธศาสนิกชนชาวเมืองและต่างเมืองใกล้เคียงตลอดแหลมมลายูศรัทธาานิยมกันเป็นอันมาก เมื่อถึงเทศกาลวิสาขบูชาก็จะหาพระภิกษุเดินทางมาร่วมขบวนกับของทางบ้านเมืองนครศรีธรรมราชด้วยอย่างแข็งขันพร้อมทุกปี จนกระทั่งเจ้าเมืองตระกูล ณ นคร สิ้นอำนาจกลายเป็นพิธีสืบธรรมเนียมตระกูลเจ้าเมืองเก่า และเลิกไปเด็ดขาดเมื่อประมาณ พ.ศ. 2475 ซึ่งมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ผู้ที่มีอำนาจปกครองบ้านเมืองสืบทอดมาจึงปล่อยให้การแห่พระบฏขึ้นธาตุเป็นประเพณีของชาวพุทธทั่วไปกระทำกันเองตามศรัทธา การสวดพระปริตรสมโภชพระบรมธาตุก็เป็นกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นประเพณีสำคัญของชาวนครศรีธรรมราช และเป็นประเพณีที่รวมเอาศรัทธาด้วยความบริสุทธิ์ใจของชาวพุทธเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงต่อไป (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542)

ประเพณีมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุ กับหลักธรรมเกี่ยวกับความไม่ประมาท (Carefulness)

ในอดีตพระพุทธเจ้าทรงเห็นภัยแห่งความประมาทนี้ จึงได้ชี้ทางอันเป็นมงคลชีวิตที่สำคัญ คือ ความไม่ประมาทอันทำให้บุคคลรู้และระลึกได้ถึงสิ่งที่ควรกระทำของตน เพื่อความสุขแห่งตนดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย เล่ม ๒๕ หน้า ๑๖ ว่า “ความไม่ประมาทเป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ชนเหล่าใดประมาทแล้ว ย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว บัณฑิตทั้งหลาย ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติมีงานที่สะอาด ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำ ผู้สร้างระวัง ผู้สำรวมระวัง ผู้เป็นอยู่โดยธรรม และผู้ไม่ประมาท” หลักความไม่ประมาทนั้น เป็นคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษยชาติ เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่สะท้อนถึงความมีสติรักษาชีวิตไม่ให้เป็นอันตรายหรือเกิดความเสียหายได้ ที่สำคัญความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในอวาทปาฏิโมกข์ เป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ได้ประทานแก่ที่ประชุมพระภิกษุสงฆ์ 1,250 รูป ในวันมาฆบูชา เพื่อวางจุดหมาย หลักการ และวิธีการ ในการเข้าถึงพระพุทธศาสนาแก่พุทธบริษัททั้งหลาย ซึ่งหลักความไม่ประมาทนี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดในทางพระพุทธศาสนา เพราะความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย แต่ในทางตรงกันข้ามความประมาทเป็นทางแห่งความตาย สมดังพุทธภาษิต (ขุ.ธ. 25/18, ขุ.ชา.ตีส. 27/524) ที่ว่า ปมาโท มัจจุโน ปตัง แปลว่า ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย หรือ อัมปะมัตตา น มียันติ แปลว่าผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ดังนี้เป็นต้น ในทางพระพุทธศาสนาบุคคล

ใดเป็นคนที่ไม่ประมาณถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งร่างกายและสติปัญญา จะทำอะไรก็เฝ้าระมัดระวังอย่างรอบคอบ (8400 พระธรรมชั้นธ, 2559) ซึ่งคุณธรรมนี้มีให้ปรากฏในประเพณี มาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุ นั้นก็หมายความว่าในประเพณีมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุ นั้นพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญที่สุดกับคำว่า ความไม่ประมาณ ซึ่งสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

พระไตรปิฎก (ขุ.ธ. 25/330-365/15-17) ได้กล่าวถึง ความไม่ประมาณว่า เป็นทางเครื่องถึงอมตนิพพาน ความประมาณเป็นทางแห่งความตาย คนผู้ไม่ประมาณย่อมไม่ตาย คนเหล่าใดประมาณแล้วย่อมเป็นเหมือนคนตายแล้ว บัณฑิตทั้งหลายตั้งอยู่ในความไม่ประมาณ ทราบเหตุอันนั้นโดยความแปลกกันแล้ว ย่อมบันเทิงในความไม่ประมาณ ยินดีแล้วในธรรมอันเป็นโคจรของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านเหล่านั้นเป็นนักปราชญ์ เพ่งพินิจ มีความเพียรเป็นไปติดต่อกันมีความบากบั่นมั่นเป็นนิตย์ ย่อมถูกต้องนิพพานอันเกษมจากโยคะ หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ยศย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีความหมั่น มีสติ มีการงานอันสะอาด ผู้ใคร่ครวญแล้วจึงทำผู้สำรวจระวัง ผู้เป็นอยู่โดยธรรม และผู้ไม่ประมาณ ผู้มีปัญญาพึงทำที่พึงที่ห้วงน้ำท่วมทับไม่ได้ ด้วยความหมั่นความไม่ประมาณ ความสำรวจระวัง และความฝึกตน คนทั้งหลายผู้เป็นพาลมีปัญญาทรมาน ย่อมประกอบตามความประมาณ ส่วนนักปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาณ เหมือนทรัพย์อันประเสริฐสุด ท่านทั้งหลายอย่าประกอบตามความประมาณอย่าประกอบการชมเชยด้วยสามารถความยินดีในกามเพราะว่าคนผู้ไม่ประมาณแล้ว เพ่งอยู่ ย่อมถึงสุขอันไพบูรณ์เมื่อใด บัณฑิตย่อมบรรเทาความประมาณด้วยความไม่ประมาณเมื่อนั้นบัณฑิตผู้มีความประมาณอันบรรเทาแล้วนั้น ขึ้นสู่ปัญญาจุจปราสาท ไม่มีความโศก ย่อมพิจารณาเห็นหมูสัตว์ผู้มีความโศก นักปราชญ์ย่อมพิจารณาเห็นคนพาล เหมือนบุคคลอยู่บนภูเขามองเห็นคนผู้อยู่ที่ภาคพื้น ฉะนั้น ผู้มีปัญญาดี เมื่อสัตว์ทั้งหลายประมาณแล้ว ย่อมไม่ประมาณเมื่อสัตว์ทั้งหลายหลับ ย่อมตื่นอยู่โดยมาก ย่อมละบุคคลเห็นปานนั้นไป ประดุจม้ามีกำลังเร็วละม้าไม่มีกำลังไป ฉะนั้นท้าวมหวานถึง ความเป็นผู้ประเสริฐ ที่สูงกว่า เทวดาทั้งหลายด้วยความไม่ประมาณ บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาณ ความประมาณบัณฑิตติเตียนทุกเมื่อ ภิกษุยินดีแล้วในความไม่ประมาณ หรือเห็นภัยในความประมาณ เสาธงโยชนน้อยใหญ่ไป ดังไฟไหม้เชื้อน้อยใหญ่ไป ฉะนั้นภิกษุผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาณหรือเห็นภัยในความประมาณเป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะล้อมรอบ ย่อมมีในทีโลกัณิพพาน ที่เดียว ฯ (8400 พระธรรมชั้นธ, 2559)

พระไตรปิฎก (ส.ส. 18/143-144/107-108) ได้กล่าวถึงความไม่ประมาณโดยมีรายละเอียดคือ ทรงกล่าวถึงพระนครสาวัตถี ฯลฯ ความว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงภิกษุผู้อยู่ด้วยความประมาณและภิกษุผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาณ เธอทั้งหลายจงฟังเถิด ก็ภิกษุเป็นผู้อยู่ด้วยความประมาณอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่สำรวจจักขุนทรีย์อยู่ จิตย่อมแผ่ไปในรูปทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ เมื่อภิกษุมิจิตแผ่ไปแล้วปราโมทย์ก็ไม่มี เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติก็ไม่มี เมื่อปีติไม่มี ปัสสทธิก็ไม่มี เมื่อปัสสทธิไม่มี ภิกษุนั้นก็อยู่ลำบาก จิตของภิกษุผู้มีความลำบาก ย่อมไม่ตั้งมั่น เมื่อจิตไม่ตั้งมั่นธรรมทั้งหลายก็ไม่ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ ภิกษุนั้นก็ถึงความนับว่า เป็นผู้อยู่ด้วยความประมาณแท้จริง ฯลฯ เมื่อภิกษุไม่สำรวจชีวหินทรีย์ จิตย่อมแผ่ไปในรสทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น เมื่อภิกษุมิจิตแผ่ไปแล้ว ฯลฯ ภิกษุนั้นก็ถึงความนับว่า เป็นผู้อยู่ด้วยความประมาณแท้จริง ฯลฯ เมื่อภิกษุไม่สำรวจมณินทรีย์อยู่ จิตย่อมแผ่ไปในธรรมารมณ์ทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งด้วยใจ เมื่อภิกษุมิจิตแผ่ไปแล้ว ปราโมทย์ก็ไม่มี เมื่อปราโมทย์ไม่มี ปีติก็ไม่มี เมื่อปีติไม่มี ปัสสทธิก็ไม่มี เมื่อปัสสทธิไม่มี ภิกษุนั้นก็อยู่ลำบาก จิตของภิกษุผู้มีความลำบากย่อมไม่ตั้งมั่น เมื่อจิตไม่ตั้งมั่น ธรรมทั้งหลายก็ไม่ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ ภิกษุนั้นก็ถึงความนับว่า เป็นผู้อยู่ด้วยความประมาณแท้จริง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาณอย่างไร เมื่อภิกษุสำรวจจักขุนทรีย์อยู่ จิตก็ไม่แผ่ไปในรูปทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุ เมื่อภิกษุนั้นมิจิตไม่แผ่ไปแล้ว ปราโมทย์ก็เกิด เมื่อภิกษุเกิดปราโมทย์แล้ว ปีติก็เกิดเมื่อภิกษุมิใจเกิดปีติ กายก็สงบ ภิกษุผู้มิกายสงบ ก็อยู่สบาย จิตของภิกษุผู้มีความสุขก็ตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ธรรมทั้งหลายก็ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายปรากฏ ภิกษุนั้นก็ถึงความนับว่า เป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาณแท้จริง ฯลฯ เมื่อภิกษุสำรวจชีวหินทรีย์อยู่ จิตก็ไม่แผ่ไปในรสทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ฯลฯ

เมื่อภิกษุสำรวจมโนทริยอยู่ จิตก็ไม่เสไปในธรรมารมณ์ทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งด้วยใจ เมื่อภิกษุมิจิตไม่เสไปแล้ว ปราโมทย์ก็เกิด เมื่อภิกษุเกิดปราโมทย์แล้ว ปีติก็เกิด เมื่อภิกษุมิใจเกิดปีติ กายก็สงบ ภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว ก็อยู่สบาย จิตของภิกษุผู้มีความสุขก็ตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ธรรมทั้งหลายก็ปรากฏ เพราะธรรมทั้งหลายปรากฏ ภิกษุนั้นก็ถึงความนับว่า เป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทแท้จริงดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทด้วยประการฉะนี้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระไตรปิฎก (ส.ม. 21/245/53) กล่าวว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายมีประมาณเท่าใด ไม่มีเท่าก็ดี 2 เท่าก็ดี 4 เท่าก็ดี มีเท่ามากก็ดี มีรูปก็ดี ไม่มีรูปก็ดี มีสัญญาก็ดี ไม่มีสัญญาก็ดี มีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ดี พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของสัตว์เหล่านั้น ฉันทดูกรภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันทนั้นเหมือนกันแล กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดมีความไม่ประมาทเป็นมูล ประชุมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของกุศลธรรมเหล่านั้น ฯ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายคำว่า ประมาท หมายถึง ขาดความรอบคอบ, ขาดความระมัดระวัง ความประมาท คือ ความเลินเล่อ เผลอสติ ไม่สำรวจระวัง กาย วาจา ใจ ส่วนความไม่ประมาทมีวินัยตรงกันข้าม ได้แก่ ความรอบคอบ มีสติคอยกำกับการกระทำ วาจา ใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

พระธรรมญาณมุนี ได้กล่าวไว้ในสังคมพุทธศาสนิกชนไทย ความประมาทมีมาอีกอย่างหนึ่งคือ การมัวหลงยึดติดในพิธีกรรมทางศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง ที่อิงแอบอยู่กับศาสนา ประชาชนต้องรักษาไว้ด้วยความสิ้นเปลือง ทางเศรษฐกิจอย่างมากมาย มีการโฆษณาประโคมข่าวกันอย่างครึกโครม แต่ประโยชน์ที่ได้มีเพียงเล็กน้อย นอกจากนี้ชาวพุทธส่วนใหญ่ ที่เป็นชาวบ้านทั่วไป ยังหลงติดยึดและเพ้อฝันอยู่กับสิ่งที่ไม่เป็นผลดี ต่อการดำเนินชีวิตและความสำเร็จที่พึงปรารถนา เช่น หลงอยู่กับการพนันต่าง ๆ รวมทั้งสลากกินแบ่งรัฐบาล ที่อาจารย์ต่าง ๆ อวดอ้างตนว่าเป็นผู้รู้คอยบอก แต่ก็เป็นเพียงการหลอกลวงเพื่อลาภสักการะและชื่อเสียงส่วนตัวเท่านั้น ทำให้ประชาชนประมาทมัวเมาอยู่กับการเชื่อโชคลาง อายกรวยทางลัด โดยไม่เร่งประกอบภาระงานเลี้ยงชีพเป็นการใช้เวลาสิ้นเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์อย่างน่าเสียดาย ทั้งนี้ก็เพราะธรรมอันเป็นสาระ หรือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไม่เข้าถึงจิตใจของประชาชน คือประชาชนมิได้เข้าหาศาสนาในทางปฏิบัติ แต่เข้าหาทางพิธีกรรมและความเชื่ออันงมงาย เรื่องนี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของความล้าหลังที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย (พระธรรมญาณมุนี, 2527)

ปิ่น มุทุกันต์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความไม่ประมาทว่า ความไม่ประมาทคือความไม่ประมาทในธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักสัจธรรม เป็นหลักความจริง อีกนัยหนึ่ง ความไม่ประมาทคือ อาการที่จิตไม่อยู่ปราศจากสติ ได้แก่ ไม่ประมาทในการทำ การพูด การคิด และการปรับปรุงความเห็นของตนให้ถูกต้องดีงาม (ปิ่น มุทุกันต์, 2531)

สรุป

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ หมายถึง การนำผ้าผืนยาวขึ้นไปห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเรียกว่า “พระบฏ” ในวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งชาวนครมัยร่วมกันร่วมมือร่วมใจกันบริจาคเงินตามกำลังศรัทธา เพื่อนำไปซื้อผ้าแล้วมาเย็บต่อกัน ความยาวนานพันหลา แล้วจัดเป็นขบวนแห่ผ้าขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์และด้วยชาวนครมัยพุทธศาสนิกชนมาจากอินเดีย เรื่อยถือกันว่าหากจะทำบุญหรือกราบไหว้บูชาให้ได้กุศลจริงๆ ต้องปฏิบัติเฉพาะพระพักตร์พระพุทธรูปองค์เท่านั้น เมื่อพระพุทธรูปเสด็จสู่ปรินิพพาน กราบได้กราบไหว้ตัวแทนของพระพุทธรูป อย่างการนำผ้าโอบรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์นั้น จึงเท่ากับการบูชาที่กราบไหว้พระพุทธรูปด้วย ตามตำนานได้กล่าวไว้ว่า ในสมัยของ

พระเจ้าสามพี่น้อง คือ พระเจ้าจันทรมาน พระเจ้าศรีธรรมโศกราช และพระเจ้าพังชาสุระ มีคณะชาวพุทธล่องเรือมา เพื่อจะนำผ้าพระบฏไปถวายเป็นพุทธบูชาพระทันตธาตุหรือพระเขี้ยวแก้วที่ลังกา และเข้ามาเมืองนครศรีธรรมราช แต่เกิดเหตุเรือแตกกลางทะเล แล้วคลื่นได้พัดผ้าพระบฏมาขึ้นที่ชายหาด ก่อนจะนำผ้าพระบฏไปห่มพระมหาธาตุในการสมโภชพระมหาธาตุเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หลักธรรมพบว่ามีความห่วงใยพระพุทธรูปศาสนา คือ ไม่กล่าวร้ายผู้อื่น (อนุปวาโท) ไม่ทำร้ายผู้อื่น (อนุปมาโท) และการสำรวมระวังในข้อปฏิบัติสำหรับตนเอง (ปาติโมกขจ สังวร) และความไม่ประมาทในการประกอบคุณงามความดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต หมั่นสำรวจจุดตน และหาโอกาสเพิ่มพูนคุณงามความดี ละความชั่วให้ลดน้อยลง ความไม่ประมาทจะเตือนไม่ให้ลืมนั่น เห็นเป็นเรื่องจริงจังกับชีวิตในโลก ประหนึ่งว่า จะดำรงอยู่ได้ชั่วกับชั่วกัลป์ ในที่สุดทุกคนจะต้องจบลงด้วยความตายทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ก็เปลี่ยนมือไปเป็นของคนอื่น ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่นึกว่าเป็นของเรา สุดท้ายเอาไปไม่ได้สักอย่างเดียว ในขณะที่มีชีวิตอยู่ จึงควรตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ถือเอาสาระจากชีวิตที่เน่าเปื่อย ไม่มีสาระนี้ ไว้ให้ได้ด้วยการบำเพ็ญคุณงามความดี บำเพ็ญประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ให้สมบูรณ์ จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารตำราคัมภีร์ทางศาสนา ตำรา งานวิจัย วารสาร เว็บไซต์ และบทความวิชาการในรูปแบบต่าง ๆ ผู้ศึกษาพบว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นจึงขอเสนอแนะดังนี้ 1) ควรศึกษาประวัติศาสตร์การปกครองภายใต้ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช 2) ควรศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีอื่นๆของจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยเฉพาะประเพณีต้นแบบเช่น ประเพณีสวดด้าน ประเพณีบุญสารทเดือนสิบ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- 8400 พระธรรมขันธ. (2559). พระไตรปิฎก. เรียกใช้เมื่อ 2566 พฤษภาคม 28 จาก <https://84000.org/>
- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม. (2566). ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตำนานเมืองนครฯ และเรื่องผ้าสี่หม่มพระมหาธาตุของรัชกาลที่ 5. เรียกใช้เมื่อ 2566 พฤษภาคม 9 จาก <https://www.silpa-mag.com/>
- เทศบาลเมืองทุ่งสง. (2566). ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ. เรียกใช้เมื่อ 2566 พฤษภาคม 9 จาก <https://www.tungsong.com/>
- น้ำซูป เว็บไซต์องค์ความรู้ศิลปะและวัฒนธรรมภาคใต้และคาบสมุทรสยาม-มลายู. (2566). แห่ผ้าขึ้นธาตุ. เรียกใช้เมื่อ 2566 พฤษภาคม 9 จาก https://www.naamchoop.com/know_id=63&know_name=แห่ผ้าขึ้นธาตุ
- ปิ่น มุทุกันต์. (2531). มงคลชีวิต ภาค 3. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.
- พระธรรมญาณมุนี. (2527). พระธรรมญาณมุนี 80 ปี. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.
- พีพีทีวี. (2566). รู้จัก “แห่ผ้าขึ้นธาตุ” ประเพณีสำคัญของคนเมืองคอนคู่วันมาฆบูชา. เรียกใช้เมื่อ 2566 พฤษภาคม 9 จาก <https://www.pptvhd36.com/news/>
- ไพฑูรย์ แก้วชูใส. (2555). รูปแบบการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในการจัดการงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและการโรงแรม. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. (2566). ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช. เรียกใช้เมื่อ 2566 พฤษภาคม 9 จาก <https://library.wu.ac.th/content/ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ-ว/>
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ : หาดข่าว – เอหาสะหม้อ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์.
วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2566). ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ. เรียกใช้เมื่อ 2566 พฤษภาคม 28 จาก <https://www.th.wikipedia.org/wiki/ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ>